

Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW) KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

Zelf etymoloog worden: de Etymologiewiki

van der Sijs, N.

published in

Onze Taal

2012

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in KNAW Research Portal](#)

citation for published version (APA)

van der Sijs, N. (2012). Zelf etymoloog worden: de Etymologiewiki. *Onze Taal*, 1, 26-27.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the KNAW public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the KNAW public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

pure@knaw.nl

Sinds kort is er de ‘Etymologiewiki’. Daarmee kunnen volgens het Wikipedia-principe de gegevens van de sinds een jaar bestaande Etymologiebank worden aangevuld. Dat kan nadrukkelijk ook worden gedaan door niet-etymologen. Hoe? Dat blijkt niet zo lastig, als je maar even weet waar je moet zoeken.

Foto: Patrick Nis

Rompertje: de etymologie van dat woord is nog niet vastgelegd.

Zelf etymoloog worden: de Etymologiewiki

Waar komt het woord *rompertje* vandaan? En hoelang bestaat deze aanduiding voor een kruipzakje voor baby's al? Voor het antwoord op dergelijke vragen kun je te rade gaan bij de eind 2010 opgerichte Etymologiebank (etymologiebank.nl), die wordt gehost door het Meertens Instituut. De informatie van de Etymologiebank is afkomstig uit de belangrijkste etymologische publicaties, waarvan er momenteel meer dan 25 zijn opgenomen. Dit aantal wordt gestaag uitgebreid; zo komt er binnenkort een aantal etymologische dialectwoordenboeken bij. Dat de Etymologiebank in een behoefte voorziet, blijkt wel uit het aantal bezoekers: iedere maand trekt de bank gemiddeld 25.000 unieke, dus verschillende bezoekers.

Maar wat blijkt: *rompertje* wordt niet behandeld in de Etymologiebank. En ook verder vangen de bezoekers soms bot, simpelweg omdat van lang niet alle Nederlandse woorden de etymologie is beschreven. Wij waren benieuwd wat er zoal ontbreekt, en daarom hebben we gebruikers de mogelijkheid gegeven te melden welke gezochte woorden niet te vinden waren. Dagelijks komen er meldingen binnen; *kwelgeest* blijkt bijvoorbeeld te ontbreken, en *luizenleven* en *lammergier*. En *rompertje*, dus. De complete lijst is te vinden op: [\[logiewebsite.nl/wiki/Etymologiewiki:Lijst_gemelde_ontbrekende_woorden\]\(http://logiewebsite.nl/wiki/Etymologiewiki:Lijst_gemelde_ontbrekende_woorden\).](http://www.etymo-</p></div><div data-bbox=)

■ JONGE WOORDEN

Die ontbrekende woorden moeten natuurlijk worden toegevoegd aan de Etymologiebank. Daarom hebben we de ‘Etymologiewiki’ in het leven geroepen, voorzover bekend de eerste in zijn soort. Hieraan kan iedereen via het vertrouwde recept van Wikipedia een bijdrage leveren – iedereen, dus ook degenen die geen (historische) taalkunde hebben gestudeerd. Want anders dan veel mensen denken, betekent etymologie niet alleen het traceren van de herkomst van Nederlandse woorden tot in het Oudgermaans en het Indo-Europees, de voorouders van het Nederlands. Juist van oude Nederlandse woorden is over het algemeen de herkomst allang en goed uitgezocht; de grote lacunes liggen veel meer op het gebied van de geschiedenis van jongere Nederlandse samenstellingen en afleidingen of jonge leenwoorden. Wat voor het beschrijven van die geschiedenis vooral nodig is, is geduld, nauwgezetheid en gezond verstand. En nieuwsgierigheid, bijvoorbeeld naar de herkomst van *rompertje*.

U besluit nu dit *rompertje* toe te voegen aan de Etymologiebank. Hoe gaat u dan te werk? Om te beginnen moet u dan zo veel mogelijk informatie over

het woord bij elkaar zoeken. Via internet komt u daarmee al een heel eind.

De informatie die nodig is voor het schrijven van een etymologie bestaat uit minimaal twee elementen: de oudste vermelding van een woord en de herkomst van het woord. De oudste vindplaats is belangrijk omdat die laat zien wat de oudste vorm en betekenis van het woord waren, en in welke tijd en in welke omstandigheden het woord is gevormd of geleend. Daar komt nog iets bij. Als een woord voor het eerst wordt genoemd, kennen slechts weinig mensen het, en moet het dus vaak nader worden verklaard; niet zelden komt dan ook de herkomst ter sprake. Met de oudste vermelding heb je dus vaak ook meteen allerlei verklarende informatie te pakken.

■ KRANTENARCHIEVEN

Internet levert een groot scala aan mogelijkheden voor het vinden van de oudste vindplaatsen. Als u lid bent van de Koninklijke Bibliotheek (doen! – het kost vrijwel niets en biedt enorm veel mogelijkheden), kunt u kijken in de historische krantenbank van de KB. Daarin komt *rompertje* slechts eenmaal voor, in 1992, zo blijkt; dat komt doordat de krantenbank vooralsnog weinig kranten bevat uit de periode na de Tweede Wereldoorlog. De volgende mogelijkheid

levert de gratis toegankelijke historischekrantenpagina (Kranten-historisch.startpagina.nl), waar een enorme hoeveelheid regionale kranten beschikbaar is gemaakt. Met name de *Leeuwarder Courant* is een interessante bron, omdat die loopt van 1752 tot heden. Het blijkt dat in deze krant de eerste advertenties voor rompertjes dateren uit 1983, *rompertje* wordt in 1994 genoemd en *romper* in 1875 – hè, dat is wel erg vroeg, dat is verdacht! Wanneer we het origineel bekijken, blijkt de computer per ongeluk het woord *trompers* te hebben gelezen als *rompers*; pas in 1983 komt *romper* in de baby-betekenis voor.

Hiermee hebben we dus de eerste dateringen – die trouwens altijd verbeterd kunnen worden naarmate er meer bronnen digitaal beschikbaar komen. Volgt de herkomst: waar zou het woord vandaan komen? Is het wellicht een afleiding van *romp*, omdat het kledingstuk nauw om het lichaampje van een baby sluit? Het is altijd nuttig te bekijken hoe een begrip in andere talen luidt. Op internet zijn veel vertaalwoordenboeken te vinden. Daaruit blijkt dat het Duits en Frans geen vergelijkbare benamingen hebben, maar dat het Engels *romper* kent. Dat zoeken we via de Koninklijke Bibliotheek op in het fenomenale historische woordenboek van het Engels, de *Oxford English Dictionary* (OED). Dat leert dat het Engels *romper* sinds 1902 kent in de betekenis ‘speelpakje, kruip-pakje voor een kind’; in het oudste citaat uit de *Oxford English Dictionary* is sprake van “children’s rompers”. Dit woord móét gezien de datering en de cultuurhistorische invloed van het Engels in de twintigste eeuw wel de bron zijn van het Nederlandse *romper*. Het Engelse woord is volgens de OED een afleiding van het werkwoord *to romp* (‘stoeien’).

■ KORTDURENDE MODE

Tot slot is het altijd zinnig om voor de zekerheid ook nog even te kijken in het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* (WNT), dat op internet te vinden is op Gtb.inl.nl. Weliswaar loopt dit woordenboek in principe slechts tot 1975, maar soms geeft het toch aanvullende informatie voor jongere woorden. Ook ditmaal blijkt dat het geval. *Rompertje* is niet opgenomen, maar we vinden wel: *romper*: “benaming voor zeker kledingstuk voor vrouwen, (...) vergelijkbaar met een *hansopje*”, met een citaat uit 1967. Dit is kennelijk een kortdurende mode geweest, want in de krantenbronnen is van deze betekenis niets terug te vinden.

Het blijkt dat de eerste advertenties voor rompertjes dateren uit 1983.

Al met al hebben we nu ruim voldoende materiaal om de etymologie van *romper* te schrijven:

romper(tje) ‘lang luierhemdje voor baby’s’: *rompers* (hemd en broekje in één maat) [14-7-1983; advertentie in de *Leeuwarder Courant*]; *baby badstof rompertjes* [26-4-1984; advertentie in de *Leeuwarder Courant*]; ouder eenmalig aangetroffen in de betekenis ‘benaming voor een kledingstuk voor vrouwen’, in: *Een romper heeft het model van een mannenoverhemd ..., eigenlijk een soort hansopje, niet verder reikend dan de liezen, waar hij met een elastiekje om het dijbeen sluit. Hij heeft geen kruis, N. Rott. Cour.* [2-10-1967; WNT].

Ontleend aan het Engelse *romper* ‘stoeipakje’ [1902; OED, *children’s rompers*], afgeleid van *to romp* ‘stoeien’. De betekenis ‘vrouwenkledingstuk’ kent het Engelse *romper* sinds 1922 [OED].

■ KRITISCH

U ziet: iedereen kan bijdragen aan de etymologische kennis van het Nederlands. Wees daarbij vooral kritisch. Zo is op de website van snoepwinkel Jamin te lezen: “Jamin is uitvinder van de oer-Hollandse, maar wereldberoemde bitterkoekjes.” Zou het? Die mythe is gemakkelijk door te prikken: in het WNT komt al een citaat met *bitterkoekje* voor uit 1777 – terwijl de eerste Jamin-winkel is geopend in 1883 (volgens de officiële website van Jamin), of in 1870 (volgens Wikipedia). Natuurlijk proberen we nog een ouder jaartal dan 1777 te vinden, maar de twee belangrijkste tekstbron-

nen uit deze periode geven niet thuis: in de Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren (Dbnl.org) komt het woord niet voor en de Early Dutch Books Online (EDBO) begint pas in 1781.

Als we dan nog even verder kijken naar de herkomstgegevens in het WNT (“Uit *Bitter en Koekje*. Zeker bekend gebak dat te gelijk zoet en eenigszins bitter smaakt”) en de receptuur van bitterkoekjes op internet, hebben we voldoende informatie om de etymologie van *bitterkoekje* in de Etymologiewiki op te nemen:

bitterkoekje ‘rond koekje bereid met bittere amandelen’: *Voor de tweede maal dejeuneert men in de Koffyhuyzen ..., met Chokolaad, Coffy, Broodjes, Liqueurs, Bittere-Koekjes* [1777; WNT]. Samenstelling van *bitter* en *koekje*, zo genoemd vanwege de enigszins bittere smaak.

Bitterkoekje brengt ons op een hele reeks interessante woorden die smeken om een etymologie: koekjesnamen als *kletsmajoor*, *kletskop*, *petitfours*, *bokkenpootje*, *lange vinger*, *bastognekoek*, *pennywafel*, *café noir*, *mergpijpje*, *pindarotsje*, *Weesper mop*, *eierkoek*, *boomstam* en *amandelgebak*. Een deel van deze woorden staat geheel ten onrechte niet eens in de grote Van Dale. Van sommige is wel begrijpelijk waarom ze zo zijn genoemd (*boomstam* – naar de vorm), van andere is dat niet direct inzichtelijk (*petitfours*, *Weesper mop*), maar voor alle benamingen willen we weten: Sinds wanneer kennen we ze? Hoe komen we eraan? Door wie zijn ze verzonnen?

Aan de slag, zou ik zeggen. ■

De Etymologiebank kan sinds kort worden aangevuld met behulp van de Etymologiewiki.